

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

การศึกษาผู้ค้าหาบเร่แผงลอยบนพื้นที่สาธารณะในเมือง

วนิดา คชสาร

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง สังกัด คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
E-mail : wanida.k2818@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาผู้ค้าหาบเร่แผงลอยบนพื้นที่สาธารณะในเมือง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพื้นที่สาธารณะในเมืองทางเศรษฐกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และเพื่อศึกษาผลกระทบระหว่างผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า จากมาตรการคั่นทางทำให้ประชาชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลกระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์เชิงลึกประกอบกับการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง พื้นที่ศึกษาคือ 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ซอยคอนแวนต์ ย่านถนนสีลม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร และพื้นที่ซอยอ่อนนุช 70/1 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร การวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บข้อมูลโดยการจำแนกและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า ผลการศึกษาพบว่า ด้านพื้นที่สาธารณะในเมืองทางเศรษฐกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย พบว่าระหว่างผู้ค้าหาบเร่แผงลอยด้วยกันมีข้อตกลงร่วมกันในการเข้าใช้พื้นที่สาธารณะตามช่วงเวลา ส่งผลให้เกิดการหมุนเวียนร้านค้าของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในเศรษฐกิจนอกระบบเกิดความหลากหลายทางอาหารและการเพิ่มช่องทางเลือกให้กับผู้ซื้อ และด้านผลกระทบทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า จากมาตรการคั่นทางทำให้ประชาชน พบว่าผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเป็นผู้ซื้อที่สำคัญต่อการกระจายสินค้าวัตถุดิบขั้นต้นของผู้ขายสินค้า และทำให้เกิดการจ้างแรงงานภายในตลาด กลุ่มผู้ซื้อที่มีรายได้น้อยมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น

คำสำคัญ : ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย, พื้นที่สาธารณะ, กรุงเทพมหานคร

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

The Study of Hawker Vendors on Public Space in the City

Wanida Kotchasarn

Branch Political Economy Department Faculty Of Economics

E-mail : wanida.k2818@gmail.com

Abstract

Hawker stalls of vendors on public space in the city. The purpose is to study public space in the city's economic traders, street vendors. and to study the impact of the buyer Dealers Hawker Stalls and Sellers Measures from the public sidewalk night. The data were collected qualitative research process. The survey data from a sample by selecting specific. A common observation and in-depth interviews with semi-structured interviews. The study area is the second area in Convent Soi Silom Road, Bangkok and Onnut Soi 70/1 Prawet district of Bangkok. Data analysis is performed with the data collection for the identification and classification of issues. And verify the accuracy of the technical data centers. The study indicated that the public space in the city's economic traders, street vendors. Found that trade between street vendors together with the agreement on access to the public over time. Resulting in a turnover of merchant traders, street vendors in the informal economy. There was a variety of food and increase choices for buyers. And the economic impact of international buyers. Dealers Hawker Stalls and sellers Measures from the public sidewalk night. Traders find that street vendors are a major buyer of raw materials to the distribution of the gross sales. And cause internal labor market. Buyers who earn the least cost increase.

Keywords : Hawker Vendor, Public Space, Bangkok

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

บทนำ

“หาบเร่แผงลอย” หรือ “การค้าริมทาง” เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอยู่นอกระบบเศรษฐกิจ ซึ่งไม่ได้เป็นระบบเศรษฐกิจที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ แต่โดยพื้นฐานแล้วเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นเพื่อการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้คนในสังคม ซึ่งภายใต้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมกิจกรรมเหล่านี้เป็นกิจกรรมที่สร้างรายได้ สร้างงาน และสร้างความสามารถในการพึ่งตนเอง สามารถหาเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ซึ่งมีโอกาสจำกัดในการเข้าถึงการมีงานทำ และมีรายได้ระดับยังชีพเท่านั้น แต่เป็นอาชีพที่แพร่หลายมากขึ้นในกลุ่มคนชั้นกลางที่มีการศึกษาสูง ดังนั้นจึงมีความสำคัญต่อการสนับสนุนการมีงานทำของประชากรและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (นฤมล นิราทร, 2560) ดังนั้นบทบาทหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร ถือว่ามีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจ เพราะการค้าหาบเร่แผงลอยช่วยให้ผู้ด้อยโอกาสทางเศรษฐกิจ มีงานมีรายได้ สามารถพึ่งพาตนเองและสร้างฐานะทางเศรษฐกิจขึ้นมาได้ รวมทั้งช่วยลดภาระทางเศรษฐกิจของรัฐ และปัญหาสังคม อัตราการว่างงาน (นฤมล นิราทร, 2557) นอกจากนี้หาบเร่แผงลอยยังมีบทบาทสำคัญที่ช่วยให้พนักงานออฟฟิศ เจ้าหน้าที่รัฐ นักเรียน รวมถึงแรงงานที่ได้รับค่าแรงงานขั้นต่ำได้รับความสะดวกสบายในการเข้าถึงอาหาร และสินค้าจำเป็นในราคาไม่แพง รวมถึงสร้างความคึกคักให้กับทางเดินเท้าและความปลอดภัยให้กับชุมชนที่มีร้านค้าหาบเร่แผงลอยตั้งอยู่ (ชาคร เลิศนิทัศน์ และสมชัยจิตสุชน, 2561)

อย่างไรก็ตาม กรุงเทพมหานคร มีความพยายามที่จะปรับเปลี่ยนภาพลักษณ์ของเมืองให้มีความทันสมัยและมีกิจกรรมการค้าแบบหาบเร่แผงลอยน้อยที่สุด เนื่องจากการค้านี้เกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมากทั้งผู้ค้าและประชาชนที่ต้องการสินค้า โดยในรายงานของกองนโยบายและแผนงานระบุว่าปัญหาที่เกี่ยวข้องกับหาบเร่แผงลอยที่สำคัญ ได้แก่ 1) ปัญหาการรบกวน/กีดขวางการสัญจรของประชาชนผู้ใช้พาหนะวิถีสี่ล้อและในพื้นที่ที่มีผู้คนหนาแน่นหาบเร่แผงลอยจึงรบกวนและเป็นปัญหาเรื่องกีดขวางการจราจร 2) ปัญหาเรื่องความสกปรกบนพื้นทางเท้า และถนน สาธารณะ 3) ปัญหาความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยและสวยงาม ทำลายภาพลักษณ์ของเมืองเนื่องจากอุปกรณ์การค้า 4) ปัญหาด้านการแข่งขันด้านราคาที่ไม่ยุติธรรมเนื่องจากหาบเร่แผงลอยมีต้นทุนน้อย ด้านการเช่าที่ จึงสามารถขายสินค้าได้ในราคาที่ถูกลงกว่าร้านค้าโดยทั่วไป 5) ปัญหาด้านการเอาอย่างกันในด้านการปฏิบัติผิดกฎหมาย โดยเจ้าของร้านริมถนนที่ตั้งแผงสินค้าเพื่อเรียกความสนใจจากลูกค้า 6) ปัญหาเรื่องความขัดแย้งระหว่างผู้ประกอบการที่ทำงานกวาดถนน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยกับผู้ค้าที่เมื่อเจ้าหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่มักจะถูกตำหนิว่ารังแกประชาชนหรือกล่าวหาว่าเลือกปฏิบัติ (กรุงเทพมหานคร, 2555) จนนำไปสู่มาตรการ “คืนทางเท้าให้ประชาชน”

จากสถานการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นถึง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากมาตรการคืนทางเท้าให้ประชาชน นอกจากผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ได้รับผลกระทบแล้ว ผู้ซื้อที่มีรายได้ขั้นต่ำ ผู้ขายสินค้าส่งให้กับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย แรงงานนอกระบบ ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน ดังนั้นงานศึกษาฉบับนี้จึงสะท้อนให้เห็นการใช้พื้นที่สาธารณะที่สามารถสร้างรายได้ให้กับเศรษฐกิจรากฐาน และผลกระทบของผู้ที่เกี่ยวข้องจากมาตรการคืนทางเท้าให้กับประชาชน

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาพื้นที่สาธารณะในเมืองทางเศรษฐกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ได้แก่ พื้นที่ตลาดชอยคอนแวนต์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร และพื้นที่ตลาดชอยอ่อนนุช 70/1 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาผลกระทบระหว่างผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า จากมาตรการคืนทางทำให้ประชาชน

การทบทวนวรรณกรรม

แนวคิด ทฤษฎีและ/หรือผลการศึกษาและวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาผู้ค้าหาบเร่แผงลอยบนพื้นที่สาธารณะในเมือง ประกอบด้วย

แนวคิดเศรษฐกิจนอกระบบ

ธานี ชัยวัฒน์ (2559) ได้ศึกษาเรื่องเศรษฐกิจนอกระบบ: บทสำรวจสถานะความรู้ โดยเป็นค้นคว้าและรวบรวมผลงานเกี่ยวกับเศรษฐกิจนอกระบบของประเทศไทย ซึ่งมีผู้ให้นิยามเศรษฐกิจนอกระบบที่น่าสนใจ คือ ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคณะ (2543) ระบุว่า เศรษฐกิจนอกระบบและในระบบล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สร้างงาน สร้างรายได้ เพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัว รวมทั้งสร้างความร่ำรวยเพื่อสะสมอำนาจส่วนความแตกต่างอยู่ที่การจัดแบ่งโดยภาครัฐ

องค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (International Labor Organization: ILO) (2545) ระบุว่าเศรษฐกิจนอกระบบเป็นกิจกรรมทุกสาขาเศรษฐกิจที่ประกอบธุรกิจขนาดเล็ก ธุรกิจส่วนตัว และธุรกิจที่อยู่ในภาคการเกษตรและอยู่นอกภาคการเกษตรหรืออยู่บางส่วน อาจจะมีหรือไม่มีการทำงานที่แน่นอน ผู้ทำงานเป็นเจ้าของ ผู้ประกอบการ มีลูกจ้าง ผู้ฝึกงาน ผู้ช่วยในครัวเรือน หรือมีการรับเหมาช่วงงานต่อๆ กัน ไม่มีการแยกบัญชีส่วนตัวหรือบัญชีธุรกิจ ทั้งไม่มีรวมกิจกรรมที่ขัดต่อกฎหมายที่จัดอยู่ในข่ายของอาชญากรรมหรืออยู่นอกระบบของจริยธรรม

สังสิต พิริยธรรมา (2546) ระบุว่า เศรษฐกิจนอกระบบหมายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่ไม่ได้ถูกบันทึกไว้ในบัญชีประชาชาติ เป็นกิจกรรมที่ไม่มีการเสียภาษี และกฎหมายไม่ให้การรองรับ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) ระบุว่าเศรษฐกิจนอกระบบหมายถึงการประกอบอาชีพ ธุรกิจการผลิตสินค้าและบริการที่สร้างงาน สร้างรายได้ ซึ่งไม่ได้อยู่ภายใต้การบริการจัดการของภาครัฐ เป็นหน่วยธุรกิจขนาดเล็กของชุมชน ธุรกิจที่ผู้ทำงานเป็นเจ้าของที่อาจมีลูกจ้าง หรือใช้แรงงานครอบครัวมีทั้งที่ดำเนินการถูกกฎหมายและหลีกเลี่ยงกฎหมาย หรือไม่มีกฎหมายกำกับ

การค้าหาบเร่แผงลอย

สมรภัช ชัยสิงห์กานนท์ (2549) ให้คำจำกัดความ “ผู้มีอาชีพค้าหาบเร่แผงลอย” ว่าเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลผู้ขายสินค้าหรือบริการประเภทใดก็ตามใช้พื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ขายสินค้าหรือบริการตามทางเท้า หรือถนนสาธารณะผู้ค้าหาบเร่และแผงลอยเป็น “ผู้ค้ารายย่อย (Petty Traders) ที่ทำการค้าในเขตชุมชนเมือง ส่วนใหญ่มีรายได้ไม่มากนักจากการขายสินค้าหรือให้บริการเล็กน้อยๆ

นฤมล นิราทร (2547) ระบุว่า การค้า หาบเร่แผงลอย ว่าใช้เรียกรการค้าข้างทางในกรุงเทพมหานคร ซึ่งมีสองประเภทคือการค้าเคลื่อนที่ได้ ซึ่งเรียกว่า “หาบเร่” และการค้าที่อยู่กับที่เรียกว่า “แผงลอย” คำว่า “หาบเร่” แสดงถึงนัยของการค้าบนบกและสะท้อนการค้าแบบดั้งเดิมส่วนคำว่า “แผงลอย” กล่าวได้ว่าเป็นคำ

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

กลางๆไม่เจาะจงอธิบายเฉพาะการค้าข้างทาง พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2545 ให้ความหมายว่า “ที่ที่จัดไว้ในถนนสาธารณะหรือที่สาธารณะรวมถึงอาคาร แคร่ แทน โต๊ะ แผง เลื่อ พื้นดิน เรือ หรือ แพ สำหรับขายอาหาร น้ำแข็ง หรือสิ่งของอย่างอื่น” ซึ่งหมายรวมถึงการค้าในลักษณะวางแผงหรือตั้งแผง ในพื้นที่ต่างๆ เช่น ตลาด ในลักษณะนี้การขายของ “แบกะดิน” จึงถือเป็นการค้าแผงลอย

ณัฐพงศ์ เปรมพูลสวัสดิ์ และจตุรงค์ โพคะรัตน์ศิริ (2560) อ้างถึง WIEGO (2559) ว่า หาบเร่แผงลอยเป็นกิจกรรมที่มีรัศมีของสินค้าและบริการกว้างไกล เข้าถึงสะดวกให้บริการบนพื้นที่สาธารณะในเมืองขนาดใหญ่และมีสินค้าทุกอย่าง

ลักษณะการค้าข้างทางของหาบเร่แผงลอย

นฤมล นิราทร (2560) อ้างถึง Suharto(2546) ว่า การค้าข้างทางของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเป็นกิจกรรมในเศรษฐกิจนอกระบบ เป็นอาชีพอิสระขนาดเล็ก มีลักษณะดังนี้

1. เป็นการประกอบการค้าในพื้นที่ที่สาธารณะซึ่งโดยปกติไม่ได้มีไว้เพื่อวัตถุประสงค์ในการแสวงหากำไร
2. มีสินค้าหลากหลายทั้งที่เป็นอาหารและมีใช้อาหารหรือบริการ
3. การค้าข้างทางมีความเชื่อมโยงกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงฐานะที่เป็นหน่วยกระจายสินค้า (Backward linkage) ให้ภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ หรืออุตสาหกรรมในครัวเรือน หรือธุรกิจขนาดเล็ก
4. ผู้ค้าส่วนใหญ่ประกอบการค้าโดยไม่ได้รับอนุญาตแต่ก็ไม่ถือว่าเป็นอาชญากรรม หากไม่ได้ขายสินค้าที่ผิดกฎหมาย
5. ผู้ค้าไม่เสียภาษี แต่อาจเสียค่าธรรมเนียมให้หน่วยงานระดับท้องถิ่น หรืออาจเสียค่าคุ้มครองให้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ
6. เป็นธุรกิจระดับครอบครัว หากมีการจ้างงานก็มีแรงงานไม่เกิน 5 คน ใช้เทคโนโลยีต่ำและใช้เงินลงทุนต่ำ
7. ผู้ค้าไม่ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย
8. มักขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกด้านโครงสร้างพื้นฐาน

จากการกล่าวถึงแนวคิดเศรษฐกิจนอกระบบและแนวคิดเกี่ยวกับการค้าหาบเร่แผงลอยข้างต้นนั้นได้มีความสอดคล้องกัน กล่าวคือ การประกอบอาชีพหาบเร่แผงลอย คือหนึ่งในอาชีพของเศรษฐกิจนอกระบบ ที่มีการดำเนินกิจกรรมคู่ขนานกับเศรษฐกิจในระบบ เป็นกิจกรรมหน่วยธุรกิจขนาดเล็กที่อาจจะมีลูกจ้างหรือมีการใช้แรงงานครอบครัว ดำเนินการอย่างถูกกฎหมายหรือหลีกเลี่ยงกฎหมาย แต่ไม่มีการเสียภาษีและกฎหมายไม่ให้การรองรับ และตั้งอยู่บนพื้นที่สาธารณะ ทั้งนี้อาชีพหาบเร่แผงลอยสามารถสร้างงาน สร้างรายได้ เพื่อเลี้ยงตนเอง ครอบครัว รวมถึงสามารถสร้างความร่ำรวยได้ อย่างไรก็ตามเมื่อกรุงเทพมหานครใช้มาตรการคืนทางเท้าให้ประชาชน โดยกำหนดนโยบายจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยเพื่อยกเลิกการค้าหาบเร่แผงลอย สะท้อนอิทธิพลของปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม ที่มีผลต่อผู้ประกอบการอาชีพหาบเร่แผงลอย

พื้นที่สาธารณะ

'พื้นที่สาธารณะ' (Public Space) เป็นการใช้พื้นที่ทำกิจกรรมร่วมกัน โดยไม่ได้จำกัดว่าจะเป็นรูปแบบไหน เช่น ถนน ทางเดิน สวนสาธารณะ สนาม ลานชุมชน ลานเมือง เป็นต้น ซึ่งสามารถเข้าใช้พื้นที่ได้โดยไม่ต้องขออนุญาต ทั้งยังเป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้หรือแบ่งปันร่วมกันสมาชิกทุกๆ คน พื้นที่สาธารณะจึงเป็น

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

พื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้ในเชิงกายภาพซึ่งสามารถมองเห็นได้จากทุกคนและมีการเข้าถึงได้มากกว่าพื้นที่ส่วนตัว นอกเหนือจากพื้นที่ทางกายภาพแล้ว จะต้องสร้างความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันระหว่างคนกับสถานที่ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่จะสร้างให้พื้นที่สาธารณะเกิดการใช้งานอย่างมีชีวิตชีวา คือ การสร้างให้เกิดปฏิสัมพันธ์ของผู้คน ดังนั้นพื้นที่สาธารณะจะต้องมีการเข้าถึงพื้นที่ การเชื่อมต่อที่ดี ความรู้สึกสบาย ปลอดภัย บรรยากาศที่เชื่อเชียว และมีกิจกรรมเพื่อสนับสนุนให้เกิดการเข้าสังคมของผู้ใช้พื้นที่ (กนกพิชญ์ ปิยะสันติกุล, 2560.)

ฮาเบอร์มาส (ศตวรรษที่ 17-18) กล่าวถึง พื้นที่ ที่มีการถูกเอาไปใช้ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะมีการครอบครองแล้ว ก็ยังมีการช่วงชิงต่อสู้การยึดครองตลอดเวลา ตัวอย่างที่เห็นอยู่ในชีวิตประจำวัน เช่นพื้นที่ริมฟุตบาทของถนน หากกลุ่มหาบเร่แผงลอยเข้าไปยึดครองก็กลายเป็นพื้นที่เศรษฐกิจ และหากตำรวจเทศกิจเข้าไปจับกุม ก็กลายเป็นพื้นที่ทางการเมือง หรือเมื่อมีอบต. ทางเข้ามายังกรุงเทพ ถนนที่เคยใช้เดินทางเท้าก็กลายเป็นพื้นที่ทางการเมืองขึ้นมา (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551) ดังนั้น พื้นที่ จึงเป็นที่ปัจเจกบุคคลมีส่วนร่วมการถกเถียงด้วยเหตุผล เพื่อแสวงหาความจริงและผลประโยชน์ส่วนรวม ภายใต้เสรีภาพการเปิดกว้างไม่กีดกัน โดยทุกคนมีความเสมอภาคในฐานะเท่ากัน การถกเถียงอย่างเสรีในพื้นที่สาธารณะ ทำให้เกิดการตรวจสอบนโยบายรัฐบาล รวมทั้งแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจและอื่นๆ

ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงพน ไล่ประกอบทรัพย์ (2559) อ้างถึง คาร์ร และคณะ (2535) กล่าวถึงพื้นที่สาธารณะยังคงเป็นองค์ประกอบสำคัญของบริบทเมืองในฐานะเป็นพื้นที่รองรับความต้องการของผู้คนที่มีการใช้พื้นที่ร่วมกันในพื้นที่ที่รองรับแต่ละกิจกรรมซึ่งกลายเป็นการพัฒนาไปสู่พื้นที่ประชาสังคมได้ ผู้คนทำกิจกรรมต่างๆ ที่หลากหลายบนพื้นที่และตัวพื้นที่เองนั้นก็บ่งบอกถึงลักษณะเมืองนั้นๆ ซึ่งสะท้อนอัตลักษณ์และความหมายของเมืองที่สัมพันธ์กับความเป็นอยู่ของคนในเมือง

จากนิยามของพื้นที่สาธารณะ(Public Space) เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้า จะจัดอยู่ในประเภทสินค้าสาธารณะที่มีการใช้งานร่วมกันหรือทรัพยากรร่วม (Common-Pool Resource) โดยเราไม่สามารถกีดกันผู้อื่นเพื่อไม่ให้เข้าถึงทรัพยากรได้ การใช้งานร่วมกันโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบจึงทำให้ทรัพยากรนั้นเสื่อมโทรมและส่งผลกระทบต่อการใช้งานต่อคนอื่น ๆ ในสังคมได้ ในมุมมองของผู้ค้าพื้นที่สาธารณะที่สามารถทำการค้าได้ มีทำเลที่เข้าถึงง่าย และมีองค์ประกอบที่สนับสนุนการประกอบกิจการ จะเป็นพื้นที่สาธารณะที่ดี แต่กลับกันในมุมมองของกลุ่มผู้ใช้งานพื้นที่สาธารณะในการทำกิจกรรมอื่น ๆ กลับมองว่าพื้นที่สาธารณะที่ดี ต้องเป็นพื้นที่ที่เอื้อให้การดำเนินกิจกรรมนั้นราบรื่น ไม่มีอุปสรรคอย่างกิจกรรมการค้ามาส่งผลกระทบต่อการใช้งาน ซึ่งจากมุมมองของพื้นที่สาธารณะของทั้งสองกลุ่ม แสดงให้เห็นถึงความต้องการในการใช้พื้นที่ที่ต่างกัน ปัญหานี้ยังคงเป็นข้อขัดแย้งมาอย่างต่อเนื่อง และยังคงต้องการทางออกที่ชัดเจนในบริบทประเทศไทย (ทัตพล วงศ์สามัคคี, 2562)

อย่างไรก็ตามพื้นที่สาธารณะ (Public Space) ควรเป็นพื้นที่ที่ทุกคนสามารถเข้าถึง มีสิทธิในการใช้ประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน มีการใช้งานในรูปแบบที่หลากหลายอย่างสมดุลกัน ต้องเอื้อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้และตอบสนองความต้องการของคนทุกกลุ่มได้ แต่จากสถานการณ์ในปัจจุบันสะท้อนให้เห็นว่าพื้นที่สาธารณะในกรุงเทพมหานครถูกกำหนดให้กลุ่มผู้สามารถใช้ประโยชน์ได้เฉพาะกลุ่ม แต่ในขณะที่บางกลุ่มกลับถูกลิดรอนสิทธิในการเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะ

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

วิธีดำเนินการวิจัย

กระบวนการศึกษามีวิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ ระหว่างวันที่ 3 ตุลาคม ถึง วันที่ 20 ตุลาคม 2562 ช่วงเวลา 08.30 ถึง 22.00 น. โดยดำเนินการสำรวจข้อมูลใน 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล 2) สถานการณ์ปัญหาจากผลกระทบของนโยบาย และการใช้พื้นที่สาธารณะในเมือง 3) ผลกระทบทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า (Supplier)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจข้อมูลได้จากการเลือกแบบเจาะจง (criterionbased selection) กับกลุ่มผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า ใน 2 พื้นที่ ได้แก่ พื้นที่ซอยคอนแวนต์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน และพื้นที่ซอยอ่อนนุช 70/1 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน ที่มีความยินดีให้ข้อมูลกับผู้วิจัยผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Nonparticipative Obsevation) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ในการวิเคราะห์ข้อมูลจะดำเนินการไปพร้อมกับการเก็บข้อมูลโดยการจำแนกและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นที่ศึกษา นำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อแยกแยะตีความและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยเทคนิคสามเส้า (Data Triangulation)

ผลการวิจัย

พื้นที่ตลาดซอยคอนแวนต์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย พื้นที่ตลาดซอยคอนแวนต์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร มีจำนวนทั้งหมด 59 ร้านค้า เป็นผู้ค้าหาบเร่แผงลอยประเภทอาหารปรุง ณ จุดขาย มีที่นั่ง และไม่มีที่นั่ง อาหารประเภทปรุงสำเร็จมีที่นั่ง และไม่มีที่นั่ง เครื่องดื่ม อาหารทานเล่น

พื้นที่สาธารณะในเมืองทางเศรษฐกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในพื้นที่ศึกษา สะท้อนให้เห็นว่า

1. การใช้พื้นที่สาธารณะ กล่าวคือผู้ค้าหาบเร่แผงลอยแต่ละร้านมีข้อตกลงร่วมกันในการบริหารจัดการพื้นที่เพื่อให้ผู้ค้าด้วยกันเองสามารถเข้าถึงและเข้าใช้พื้นที่สาธารณะร่วมกันได้อย่างเท่าเทียมกัน โดยแบ่งช่วงเวลาการค้าขายออกเป็น 4 ช่วงเวลา ได้แก่

1. ช่วงเวลา 07.00 น. ไปจนถึง เวลา 09.00 น. มีร้านค้าจำนวน 15 ร้าน
2. ช่วงเวลา 10.00 น. ไปจนถึง เวลา 14.00 น. มีร้านค้าจำนวน 10 ร้าน
3. ช่วงเวลา 15.00 น. ไปจนถึง เวลา 23.00 น. มีร้านค้าจำนวน 29 ร้าน
4. ช่วงเวลา 20.00 น. ไปจนถึง เวลา 03.00 น. มีร้านค้าจำนวน 5 ร้าน

ในขณะเดียวกันได้มีการกำหนดพื้นที่การวางแผงค้าขาย เพื่อเว้นช่องทางเดินสำหรับผู้เดินทางเท้าให้สะดวก

2. การจ้างแรงงานนอกระบบ กล่าวคือ ร้านค้าของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยจะมีจ้างแรงงานทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอย่างน้อยร้านค้าละ 1 คน โดยลูกจ้างชาวต่างชาติจะเป็นชาวเมียนมาร์ (พม่า) และชาวเวียดนาม ทั้งนี้แรงงานเหล่านี้จะพักอาศัยอยู่ในชุมชนซอยพิพัฒน์ ใกล้กับพื้นที่ตลาด ลูกจ้างแต่ละร้านจะทำงานกับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยเป็นเวลาอย่างน้อย 5 ปีขึ้นไป ลักษณะการจ้างงานระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างจะมีความผูกพันเหมือนคนในครอบครัว

ผลกระทบทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า สะท้อนให้เห็นว่า

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

ผู้ซื้อ (buyer) สะท้อนให้เห็นว่า หาบเร่แผงลอยมีส่วนทำให้พื้นที่เมืองสกปรก กีดขวางการสัญจรทางเท้า และถนน รวมทั้งผู้ค้าหาบเร่แผงลอยไม่ได้เสียภาษีให้กับภาครัฐ ทำให้มองว่าไม่เป็นธรรมต่อการดำเนินการธุรกิจอื่นๆ ที่เสียภาษีให้รัฐเช่นกัน แต่อย่างไรก็ตามการมีอยู่ของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยก็เป็นเสน่ห์ตามวิถีชีวิตคนไทย สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวต่างชาติ สร้างความปลอดภัยยามกลางคืน และการซื้อขายยังสามารถต่อรองราคากับผู้ขายได้ และเป็นช่องทางเลือกในการบริโภคของผู้ซื้อได้ โดยไม่จำเป็นต้องเข้าซื้อจากห้างสรรพสินค้าหรือร้านสะดวกซื้อ

“การซื้ออาหารจากผู้ค้าหาบเร่แผงลอยช่วยในเรื่องการลดต้นทุนค่าใช้จ่ายอาหารในแต่ละวันได้ ถึงแม้ว่าจะมีกำลังซื้ออาหารในห้างสรรพสินค้าหรือร้านสะดวกซื้อได้ แต่ในความเป็นจริงแล้วเราก็คงอยากพูดคุยกับพ่อค้าแม่ค้า อยากต่อรองราคาสินค้า”

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย (Hawker Vendor) สะท้อนให้เห็นว่า การที่รัฐบาลออกนโยบายจัดระเบียบหาบเร่แผงลอย ค่อนข้างเห็นด้วยกับการจัดระเบียบร้านค้า แต่ก่อนการจัดระเบียบนั้น ควรหาข้อตกลงและกฎระเบียบร่วมกันระหว่างผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง จากสถานการณ์การยกเลิกไม่ให้พ่อค้าแม่ค้าหาบเร่แผงลอยขายสินค้าได้นั้นไม่ใช่แต่จะส่งผลกระทบต่อพ่อค้าแม่ค้าเพียงอย่างเดียว แต่กลับส่งผลกระทบต่อการศึกษา การดูแลครอบครัว รวมถึงแรงงานรับจ้างด้วยเช่นกันเนื่องจากทำให้พวกเขาขาดรายได้ที่จะนำไปหล่อเลี้ยงตนเอง และครอบครัว ถึงแม้ว่านโยบายของรัฐได้มีการจัดพื้นที่ตลาดใหม่เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้าย้ายเข้าไปขายนั้น แต่ไม่สามารถทำการค้าได้เนื่องจากมีผู้ซื้อจำนวนน้อยมาก ขายก็ไม่ได้กำไร

“เห็นด้วยที่รัฐเข้ามาจัดระเบียบร้านค้า แต่การจะจัดนั้นก็ต้องเข้ามาพูดคุยตกลงกันก่อน เงินค่าปรับที่รัฐเก็บจากพ่อค้าแม่ค้าไปในแต่ละเดือนก็มีจำนวนไม่น้อย น่าจะนำไปสร้างประโยชน์ในอีกหลายด้าน จริงๆ เราไม่ต้องการอะไรจากรัฐมากหรอกแค่มีพื้นที่ให้เราทำมาหากินให้พออยู่พอใช้”

ผู้ขายสินค้า (Supplier) สะท้อนให้เห็นว่า การซื้อขายสินค้าวัตถุดิบกับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย สามารถช่วยกระจายวัตถุดิบชั้นตอนของร้านได้ กระตุ้นเศรษฐกิจรากฐาน แต่การจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยตามมาตรการคืนทางเท้าให้ประชาชนของกรุงเทพมหานคร ทำให้รายได้ลดลงเนื่องจากผู้ค้าหาบเร่แผงลอยรายบางเลิกกิจการแล้วเดินทางกลับบ้านเดิน และเพื่อให้กิจการอยู่ก็เปลี่ยนรูปแบบการจ้างงานกับแรงงานภายในร้าน เช่น จากเดิมค่าจ้างแรงงานจะจ่ายเป็นรายเดือน ก็จะปรับเปลี่ยนเป็นจ่ายค่าจ้างเป็นรายได้แทน

“การจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยอาจดูเหมือนไม่ได้รับผลกระทบแต่จะเห็นได้จากการสั่งซื้อสินค้าวัตถุดิบของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยที่ลดลง”

พื้นที่ชอยอ่อนนุช 70/1 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มผู้ค้าหาบเร่แผงลอย พื้นที่ชอยอ่อนนุช 70/1 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร มีจำนวนร้านค้าทั้งหมด 54 ร้าน เป็นตลาดชุมชนประเภทอาหาร กลุ่มผู้ซื้อส่วนใหญ่จะเป็นคนภายในชุมชน

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

และผู้พักอาศัยภายในคอนโดใกล้เคียงกับพื้นที่ตลาดสามารถเดินทางเข้าถึงได้อย่างสะดวก และเปิดให้บริการตั้งแต่เวลา 15.00 น. ไปจนถึง 22.00 น

พื้นที่สาธารณะในเมืองทางเศรษฐกิจของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในพื้นที่ศึกษา สะท้อนให้เห็นว่า

1. การใช้พื้นที่สาธารณะ กล่าวคือ มีการรวมกลุ่มของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในพื้นที่ เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้พื้นที่สาธารณะ และทำกิจกรรมเพื่อพัฒนาพื้นที่สาธารณะเช่นการทำความสะอาดตลาดทุกวันจันทร์ การแบ่งแยกขยะในพื้นที่ตลาด ทั้งนี้พื้นที่การตั้งร้านค้าจะไม่มีรถหมุนเวียนเปลี่ยนร้านค้าระหว่างผู้ค้าหาบเร่แผงลอยด้วยกัน

“ถึงแม้เราจะเสียค่าปรับในฐานะที่ละเมิดกฎหมายมาตั้งแผงลอยค้าขายสินค้าบนพื้นที่สาธารณะ แต่เราก็ได้ทำประโยชน์ให้กลับพื้นที่ด้วยเช่นกัน”

2. การค้าหาบเร่แผงลอยในพื้นที่ตลาดซอยอ่อนนุช 70/1 มีลักษณะเป็นเศรษฐกิจระดับครัวเรือน กล่าวคือ แรงงานในพื้นที่จะเป็นคนในครอบครัว หรือมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติกัน มีการให้ความช่วยเหลือ และพึ่งพากันและกัน เช่น ในบางกรณี หากผู้ค้าหาบเร่แผงลอยขาดสินค้าหรือวัตถุดิบบางอย่างก็สามารถยืมหรือขอซื้อได้จากร้านใกล้เคียง

ผลกระทบทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า สะท้อนให้เห็นว่า

ผู้ซื้อ (buyer) สะท้อนให้เห็นว่า การซื้อสินค้าจากหาบเร่แผงลอยกับการซื้อสินค้าในร้านสะดวกซื้อหรือห้างสรรพสินค้า มีความแตกต่างกันอยู่บ้าง แต่ก็มีทั้งข้อดีและข้อเสีย โดยข้อดีของร้านหาบเร่แผงลอยทำให้เรามีปฏิสัมพันธ์กับผู้ค้า สามารถจะซื้อสินค้าได้ในราคาที่ถูกลงกว่า สามารถต่อรองราคาได้ ในขณะที่ข้อเสียก็สะท้อนให้เห็นว่าร้านค้าหาบเร่แผงลอยนั้นก็คิดวางทางสัญจร ทำให้บ้านเมืองสกปรก สินค้าบางประเภทที่ไม่ใช่อาหารมีการละเมิดลิขสิทธิ์และไม่ได้เสียภาษีให้กับรัฐ ส่วนห้างสรรพสินค้าหรือร้านสะดวกซื้อสินค้าจะมีคุณภาพมากกว่า แต่ราคาจะแพงกว่าร้านค้าหาบเร่แผงลอย

“ทุกๆเย็นก่อนเข้าบ้านจะต้องแวะซื้ออาหารจากตลาดนี้ เพราะว่ามีอาหารหลากหลายให้เราเลือกซื้อ รสชาติอร่อยถูกปาก และราคาไม่แพงเหมาะกับพนักงานเงินเดือนขั้นต่ำ ”

ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย (Hawker Vendor) สะท้อนให้เห็นว่า ส่วนใหญ่พ่อค้าแม่ค้าเป็นคนในชุมชน ทั้งเป็นผู้สูงอายุ และยึดอาชีพหาบเร่แผงลอยตั้งแต่วัยรุ่นสามารถสร้างรายได้ สร้างงานให้กับคนในชุมชน อย่างไรก็ตามการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอย ควรที่จะมีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับร้านค้าหาบเร่แผงลอยในแต่ละพื้นที่ ไม่ควรรับฟังแต่ผู้ร้องเรียนว่าไม่มีทางเดิน หรือทำให้รถติดเพียงด้านเดียว แต่ควรรับฟังความคิดเห็นของพ่อค้าแม่ค้า เพื่อหาข้อตกลงที่จะสามารถอยู่ได้ทั้งสองฝ่าย และเป็นการลดภาระการทำงานของรัฐบาล พื้นที่อื่นๆในกรุงเทพฯที่โดยยกเลิกขายแล้วไปตั้งร้านขายตามที่รัฐจัดหาให้ นั้น สุดท้ายแล้วก็ต้องกลับมาขายที่เดิม ฝ่าฝืนกฎระเบียบเหมือนเดิม สาเหตุมาจากการที่รัฐจัดหาพื้นที่ให้มีความสะดวกสบาย พื้นที่กว้างขวาง

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

สะอาด แต่ไม่มีลูกค้า พ่อค้าแม่ค้าก็ไม่สามารถขายสินค้าได้ ไปตั้งร้านขายก็มีแต่ขาดทุนทุกวัน แต่ในทางกลับกันค่าใช้จ่าย ต้นทุนการขายสินค้า ค่าจ้างแรงงาน ค่าใช้จ่ายการศึกษา ค่าเลี้ยงดูลูก ค่าอาหาร ค่าที่พักอาศัย ก็ต้องใช้จ่ายทุกวัน จึงทำให้พ่อค้าแม่ค้าต้องฝ่าฝืนกฎระเบียบอยู่ซ้ำๆ

“พ่อค้าแม่ค้าพร้อมให้ความร่วมมือกับภาครัฐ ขอเพียงให้ภาครัฐยอมให้พื้นที่ในการทำมาหากินกับพวกเรา ยอมจ่ายภาษีตามที่รัฐกำหนด เราไม่ได้อยากเป็นภาระของรัฐ เราสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ เพียงแต่อยากเลิกอาชีพของพวกเรา

ผู้ขายสินค้า (Supplier) สะท้อนให้เห็นว่า ระหว่างผู้ขายสินค้ากับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยต่างอยู่ในฐานะพึ่งพาซึ่งกันและกัน เมื่อไม่มีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ เนื่องจากปัจจุบันมองว่าเศรษฐกิจอยู่ในภาวะการแข่งขันสูง การมีลูกค้าประจำอย่างน้อยก็ทำให้รู้ว่าสินค้าของทางร้านยังสามารถขายได้อยู่ ยังมีรายได้เข้าร้านทุกวัน

“ปัจจุบันเศรษฐกิจก็ไม่ค่อยดีอยู่แล้ว คนใช้จ่ายน้อยลง ถ้าไม่มีผู้ค้าหาบเร่แผงลอยมาสั่งซื้อสินค้า อยากรายรับของทางร้านก็ต้องลดลง”

จากผลการศึกษาข้างต้นแสดงให้เห็นว่าการใช้ประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะและผลกระทบทางเศรษฐกิจระหว่างผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้า ของทั้ง 2 พื้นที่ คือ 1.พื้นที่ซอยคอนแวนต์ ย่านถนนสีลม เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร และพื้นที่ซอยอ่อนนุช 70/1 เขตประเวศ กรุงเทพมหานครนั้นค่อนข้างมีความแตกต่างกันมากกล่าวคือ พื้นที่ตลาดย่านสีลม ตั้งอยู่ย่านพื้นที่เศรษฐกิจ และการท่องเที่ยว พื้นที่นี้จึงมีกลุ่มผู้ซื้อที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นพนักงานออฟฟิศ นักเรียนนักศึกษา นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชุมชนซอยพิพัฒน์ ตลอดจนชุมชนใกล้เคียง ผู้มีรายได้ต่ำ ส่งผลให้มีผู้ค้าหาบเร่แผงลอยจำนวนมากไม่สามารถทำการค้าได้พร้อมกันทุกร้านเนื่องจากพื้นที่การใช้สอยไม่เพียงพอ จึงก่อให้เกิดการหมุนเวียนและการแบ่งปันในการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ของพื้นที่สาธารณะ จนเป็นสาเหตุอย่างหนึ่งทำให้พื้นที่นี้สามารถทำการค้าขายได้ตั้งแต่ 06.00 น.ไปจนถึง 03.00 น ทั้งนี้ผลกระทบทางเศรษฐกิจของผู้ซื้อ ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย และผู้ขายสินค้าจึงมีความเสียหายต่อเศรษฐกิจฐานราก การเพิ่มภาระค่าใช้จ่าย การถูกรื้อถอนสิทธิในฐานะพลเมืองคนไทยที่ควรจะได้รับสิทธิอย่างเท่าเทียมกัน และในขณะเดียวกันพื้นที่ตลาดย่านอ่อนนุช 70/1 เป็นพื้นที่ตลาดเชิงชุมชน กลุ่มผู้ซื้อจึงมีความหลากหลายน้อยกว่าพื้นที่ตลาดย่านสีลม เนื่องจากเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของประชาชน ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยส่วนใหญ่จึงทำการค้าขายได้ดีเพียงช่วงเวลา 15.00 น. ไปจนถึง 22.00 น. แต่ด้วยความเป็นพื้นที่ของชุมชนจึงทำให้การจัดการพื้นที่สาธารณะที่อยู่ในสถานะทรัพยากรร่วมทำให้สามารถทำข้อตกลงร่วมกันในการเข้าใช้พื้นที่สาธารณะได้อย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งสามารถสื่อสารสร้างความเข้าใจให้แก่กันและกันได้ง่าย ทั้งนี้สามารถสรุปผลได้ดังตาราง

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

ผลการวิจัย	พื้นที่ตลาดชอยคอนแวนต์ เขตบางรัก กรุงเทพมหานคร	พื้นที่ตลาดชอยอ่อนนุช70/1 เขตประเวศ กรุงเทพมหานคร
สถานการณ์ปัญหาจากผลกระทบ ของนโยบาย	-ปรับเปลี่ยนระยะเวลาการค้าขาย -กำหนดพื้นที่ในการตั้งร้าน -ผู้ซื้อที่มีจำนวนลดน้อยลง	-เกิดการต่อรองกับภาครัฐ และปฏิบัติตาม เงื่อนไขข้อตกลงจากภาครัฐ -ผู้ค้าใช้เงินทุนของตนเองในการพัฒนาพื้นที่
ลักษณะของพื้นที่	พื้นที่ตลาดเชิงเศรษฐกิจ และการ ท่องเที่ยว กลุ่มผู้ซื้อที่หลากหลาย เช่น พนักงานออฟฟิศ นักเรียนนักศึกษา นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติ ประชาชนผู้อาศัยอยู่ในชุมชนชอยพัฒนา และเปิดให้บริการตั้งแต่ 06.00 น.ไปจนถึง 03.00 น	พื้นที่ตลาดเชิงชุมชน กลุ่มผู้ซื้อ ส่วนใหญ่เป็น คนภายในชุมชน และผู้ที่อาศัยอยู่ในคอนโด ใกล้เคียง เปิดให้บริการตั้งแต่เวลา 15.00 น. ไปจนถึง 22.00 น.
การใช้พื้นที่สาธารณะในเมือง	- มีการเกิดการหมุนเวียนพื้นที่การค้าให้ กันและกัน เพื่อให้ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยด้วย กันเองสามารถเข้าถึงและเข้าใช้พื้นที่ สาธารณะร่วมกันได้อย่างเท่าเทียมกัน -มีการจ้างแรงงานนอกระบบ กล่าวคือ ร้านค้าของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยจะมีจ้าง แรงงานทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติอย่าง น้อยร้านค้าละ 1 คน	-มีการรวมกลุ่มของผู้ค้าหาบเร่แผงลอยในพื้นที่ เพื่อกำหนดกฎเกณฑ์ในการใช้พื้นที่สาธารณะ เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าใช้พื้นที่ได้อย่างเท่า เทียมกัน -ลักษณะเป็นเศรษฐกิจระดับครัวเรือน กล่าวคือ แรงงานในพื้นที่จะเป็นคนใน ครอบครัว หรือมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือ ญาติกัน มีการให้ความช่วยเหลือ และพึ่งพา กันและกัน
ผลกระทบทางเศรษฐกิจ		
ผู้ซื้อ	เป็นการเพิ่มภาระค่าใช้จ่ายให้กับผู้ซื้อ โดยเฉพาะกลุ่มผู้ที่มีรายได้น้อย	ต้องใช้เวลาในการเดินทางไปซื้ออาหารจาก พื้นที่อื่น และมีค่าใช้จ่ายมากขึ้น
ผู้ค้าหาบเร่แผงลอย	-ควรรับฟังความคิดเห็นของพ่อค้าแม่ค้า เพื่อหาข้อตกลงที่จะสามารถอยู่ได้ทั้งสอง ฝ่าย และเป็นการลดภาระการทำงานของ รัฐ พื้นที่อื่นๆ - มีการกั๊ยมเงินนอกระบบเพื่อนำมาใช้ใน ครอบครัวและเป็นค่าการศึกษาลูก	-ทำให้พวกเขาขาดรายได้ที่จะนำไปหล่อเลี้ยง ตนเอง และครอบครัว ถึงแม้ว่านโยบายของรัฐ ได้มีการจัดพื้นที่ตลาดใหม่เพื่อให้พ่อค้าแม่ค้า ย้ายเข้าไปขายแล้วนั้น ก็ไม่สามารถค้าขายได้ เนื่องจากมีผู้ซื้อจำนวนน้อยมาก และขายทุน
ผู้ขายสินค้า	-ทำให้รายได้ลดลงเนื่องจากผู้ค้าหาบเร่ แผงลอยรายบางเลิกกิจการแล้วเดินทาง กลับบ้านเดิม -เปลี่ยนรูปแบบการให้ค่าจ้างแก่ลูกจ้าง ภายในร้าน	ระหว่างผู้ขายสินค้ากับผู้ค้าหาบเร่แผงลอยต่าง อยู่ในฐานะพึ่งพาซึ่งกันและกัน เมื่อไม่มีฝ่ายใด ฝ่ายหนึ่ง ก็ไม่สามารถอยู่รอดได้

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

อภิปรายผล

เมื่อพิจารณาให้พื้นที่ทางเท้าเป็นพื้นที่สาธารณะ ดังนั้นทุกคนย่อมมีสิทธิเข้าใช้ประโยชน์จากพื้นที่นี้ได้ อย่างเท่าเทียมกัน ทุกฝ่ายสามารถหาผลประโยชน์จากพื้นที่สาธารณะแห่งนี้ได้เท่าๆ กัน มิใช่เป็นเพียงพื้นที่ที่ตอบสนองกลุ่มคนใดคนหนึ่งในสังคม พื้นที่สาธารณะเปรียบเป็นกลุ่มสินค้าสาธารณะที่อยู่ภายใต้การดูแลของภาครัฐ ไม่สามารถกีดกันการใช้งาน และไม่จำเป็นต้องแข่งขันเพื่อการบริโภค แต่ควรมีการจัดการร่วมเพื่อทำให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย อย่างไรก็ตามผลกระทบของมาตรการคืนทางเท้าให้ประชาชนได้ผ่านนโยบายการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอยนั้น มิใช่สร้างความเสียหายให้กับผู้ค้าหาบเร่แผงลอย แต่รวมถึงระบบเศรษฐกิจฐานรากกล่าวคือ ความสัมพันธ์ของผู้ค้าหาบเร่แผงลอย นอกจากผู้ซื้อหรือผู้บริโภคแล้ว ผู้ค้าหาบเร่แผงลอยยังมีสำคัญในฐานะนายจ้าง ที่เป็นแหล่งรายได้ของผู้ถูกว่าจ้าง เช่น ลูกจ้างแรงงานในร้าน มอเตอร์ไซค์รับจ้าง คนรับจ้างเข็นรถเข็น ผู้ขายสินค้า (Supplier) ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลจากการศึกษาของ Women in Informal Employment Globalizing and Organizing (WIEGO) ซึ่งเป็นองค์กรที่ศึกษาด้านการจัดระเบียบหาบเร่แผงลอย ได้จัดทำแบบสอบถามสำรวจพฤติกรรมการซื้อขายข้างทางของผู้บริโภค ประมาณ 500 คน ในกรุงเทพฯ ทั้งพื้นที่ในเมืองและชานเมือง รวมถึงสำรวจความแตกต่างของราคาอาหารเมนูเดียวกันจากร้านข้างทาง โดยเปรียบเทียบกับร้านอาหารตามห้องแถว หรือในฟู้ดคอร์ทในบริเวณเดียวกันที่มีราคาถูกที่สุดถึง 140 บาท ทำให้พบว่าถ้าไม่มีหาบเร่แผงลอยขายอาหารริมทาง ผู้บริโภคจะต้องจ่ายเงินเพิ่มเติมวันละ 357 บาท นอกจากนั้น ผู้ทำแบบสอบถามยังบอกได้ว่าเลือกซื้ออาหารจากหาบเร่แผงลอยเฉลี่ย 9.58 มื้อ/สัปดาห์ โดยกลุ่มที่ซื้ออาหารจาก หาบเร่แผงลอยบ่อยที่สุด คือ กลุ่มที่มีรายได้ 20,000-30,000 บาท/เดือน ส่วนกลุ่มที่ซื้อบ่อยรองลงมาคือผู้ที่มีรายได้มากกว่า 30,000 บาท/เดือน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษาผลกระทบของมาตรการคืนทางเท้าให้ประชาชนต่อผู้ค้าหาบเร่แผงลอย

1. หน่วยงานภาครัฐควรศึกษาบริบทความต้องการของประชาชนในแต่ละพื้นที่ในฐานะผู้บริโภค ทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ตามช่วงเวลา และวิเคราะห์หาคูณลักษณะของพื้นที่ว่าเป็นย่านสถานที่ท่องเที่ยวหรือย่านที่อยู่อาศัย เพื่อให้การออกแบบและพัฒนาเมืองมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของเมืองที่สอดคล้องตามความต้องการของประชาชน ผู้ใช้ทางเท้า ผู้บริโภค และธุรกิจที่เกี่ยวข้องในพื้นที่
2. หน่วยงานภาครัฐควรมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจการค้ารายย่อย เพื่อส่งเสริมการขายสินค้าของผู้ประกอบการรายย่อย และรองรับความต้องการของประชาชนในฐานะผู้บริโภคที่อยู่ในกรุงเทพมหานคร โดยจำเป็นต้องคำนึงถึงความต้องการของผู้บริโภคและความจำเป็นของผู้ค้ารายย่อยในแต่ละพื้นที่และช่วงเวลา
3. ควรมีเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้ซื้อผู้ขาย ผู้อยู่อาศัย ธุรกิจภายในชุมชนท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการออกแบบเมือง ย่าน หรือชุมชนของตนเองที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต เศรษฐกิจฐานราก และเศรษฐกิจของชุมชน
4. การวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาถึงบทบาทหรือปัจจัยในการเชื่อมโยงสินค้าวัตถุดิบระหว่างตลาด รวมถึงต้นทุนและประโยชน์จากการค้าหาบเร่แผงลอย

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบพระคุณผู้ค้าหาบเร่แผงลอยพื้นที่ย่านสีลม พื้นที่ย่านอ่อนนุช 70/1 มูลนิธิเพื่อการพัฒนาแรงงานและอาชีพ เครือข่ายแผงลอยไทยเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีส่วนช่วยให้ในการเข้าถึงพื้นที่และกลุ่มเป้าหมาย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธานี ชัยวัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษา และพื้นที่วิจัยจากสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่คอยสนับสนุนและให้คำแนะนำ

เอกสารอ้างอิง

- กนกพิชญ์ ปิยะสันติกุล.(2560).ความสัมพันธระหว่างเรา: คนกับพื้นที่เมือง และการพัฒนาพื้นที่สาธารณะอย่างมีชีวิตชีวา.สืบค้นจาก <http://uddc.net/th/knowledge/%E0%>
- กรุงเทพมหานคร.(2555).การศึกษาเรื่องหาบเร่แผงลอยในกรุงเทพมหานคร ปี พ.ศ.2555. กองนโยบายและแผนงาน.สืบค้นจาก:cpd.bangkok.go.th:90/web2/strategy/DATA54_55/15UNM.pdf
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน.(2551).สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับสื่อสารศึกษา.กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2551.
- ชาคร เลิศนิทัศน์ และสมชัย จิตสุชน.(2561, 27 เมษายน).หาบเร่แผงลอย:วิถีชีวิตที่รัฐมองข้าม. สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.สืบค้นจาก <https://thaipublica.org/2018/04/tdri-27-4-2561/>
- ณัฐพงศ์ เปรมพูลสวัสดิ์ และจตุรงค์ โปะคะรัตน์ศิริ (2560).การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการค้าหาบเร่แผงลอยกับลักษณะเชิงพื้นที่ของเมือง กรณีศึกษา:ย่านรามคำแหง กรุงเทพมหานคร.สืบค้นจาก: [file:///C:/Users/DELL/Downloads/167917-Article%20Text-470647-2-10-20190130%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/DELL/Downloads/167917-Article%20Text-470647-2-10-20190130%20(1).pdf)
- ทัตพล วงศ์สามัคคี.(2562). “แผงลอย แปงเมือง”พื้นที่เพื่อแรงงาน วิกฤตต้มยำกุ้ง เสน่ห์ท้องเที่ยว. สืบค้นจาก <http://www.uddc.net/th/knowledge>.
- ธานี ชัยวัฒน์. (2559). รายงานฉบับสมบูรณ์เศรษฐกิจนอกระบบ:บทสำรวจสถานะความรู้. คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- นฤมล นิราทร.(2547).โครงการหาบเร่แผงลอยอาหาร:ความสำเร็จและตัวชี้วัด.Retrieved From. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.สืบค้นจาก: https://elibrary.trf.or.th/project_content.asp?PJID=BGJ4580028
- นฤมล นิราทร.(2557).การจัดการการค้าหาบเร่แผงลอย ในกรุงเทพมหานคร: ข้อสังเกตและข้อเสนอแนะ.วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา.ปีที่ 33 (ฉบับที่ 2):กรกฎาคม - ธันวาคม 2557.สืบค้นจาก: socanth.tu.ac.th/wp-content/uploads/2015/02/JSA-33-2-narumol.pdf
- นฤมล นิราทร.(2560).การบริหารจัดการการค้าข้างทาง(Street Vending) ในประเทศไทย:สถานการณ์และทิศทางนโยบายที่ควรจะเป็น. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.). สืบค้นจาก: <http://knowledgefarm.in.th/wp-content/uploads/2017/11/street-vending-in-thailand.pdf>

การประชุมวิชาการระดับชาติ “การเรียนรู้ด้านมนุษยศาสตร์และด้านสังคมศาสตร์” ครั้งที่ 3
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
วันที่ 23 พฤศจิกายน 2562

- ปาริชา มุสิกะคามะ.(2561).การกำกับดูแลพื้นที่สาธารณะเมืองในฐานะทรัพยากรร่วม.วารสารวิชาการคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ สจล.ปีที่ 27 (ฉบับที่ 2) กรกฎาคม - ธันวาคม 2561:สืบค้นจาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/archkmitl/article/view/168852/121495>
- วรารณณ์ วนาพิทักษ์.(2554).ทฤษฎีวิพากษ์ของเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส:พื้นที่สาธารณะทางการเมืองและเสรีภาพในการแสดงออกบนอินเทอร์เน็ต. สืบค้นจาก <http://oknation.nationtv.tv/blog/print.php?id=728311>
- ศุภชัย ชัยจันทร์ และณรงพน ไส้ประกอบทรัพย์ (2559).ภาพสะท้อนความเป็นสาธารณะบนพื้นที่สาธารณะในเมือง.สืบค้นจาก: <https://vernacbef2016.files.wordpress.com/2016/06/13-supachai.pdf>
- สมรภัษณ์ ชัยสิงห์กานานนท์.(2549).ตลาดในชีวิต ชีวิตในตลาด .กรุงเทพฯ:ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- WIEGO.(2560).If Street Food Disappears-Projecting the Cost for Consumer in Bangkok. Retrieved May 2018 from <https://www.wiego.org/publications/if-street-food-disappears-%E2%80%94-projecting-cost-consumers-bangkok>.